

5. Lehetővé kell tenni a tanulóknak egyéni gondolatmenetük kialakítását.

6. Valamennyi tanuló számára lehetővé kell tenni, hogy megismerjék társaik gondolatmenetét, és vele kapcsolatban állást foglalhassanak. (A csoportban történő gondolkodás hatékonyabb, mint az elszigetelt, egyéni.)

7. A pedagógus munkájának középpontjában a szervezés, irányítás, vezetés, a munka feltételeinek biztosítása, a tanulók önértékelő munkájának lehetővé tétele álljon.

A könyvet gazdag irodalom zárja.

A téma permanens aktualitása, az oktató-nevelő munka hatékonyságának fokozása érdekében nyújtott használhatósága alapján minden gyakorló pedagógusnak, elméleti kutatónak ajánlom Lénárd Ferenc művét.

Akadémiai Kiadó, Bp. 1978.

Dr. Veszprémi László

Kozma Tamás:

A NEVELÉSSZOCIOLÓGIA ALAPJAI

Az oktatás-nevelés folyamatát és feladatait több oldalról közelíthetjük meg: vizsgálhatjuk azt pedagógiai, pszichológiai, politikai stb. szempontból. A szociológia tudományának előtérbe kerülésével különösen az 1970-es évek óta nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy vizsgáljuk a nevelés és oktatás szociológiai összetevőit, illetve a szociológiai kutatások eredményeinek felhasználását a pedagógia területén. A pedagógusok számára a mindennapos oktatási és nevelési gyakorlat állandóan szolgáltatja a társadalmi élet fejlődésének, jelenségeinek, tényezőinek hatását az iskolai munkára, a gyermeki személyiség fejlődésére, s így ki sem tudják kerülni a szociológiai szempontok figyelembevételét. E gazdag és élettel, élményekkel teli tapasztalat sem teszi azonban feleslegessé a szociológiai elmélettel való behatóbb foglalkozást. Az utóbbi években megjelent nevelésszociológiai, szociálpszichológiai művek iránti nagy érdeklődés is azt mutatja, hogy a pedagógusok fokozottabb mértékben kívánnak tájékozódni a szociológia e két alkalmazott területének tudományos elméletében, s azt hasznosítani is törekednek munkájuk során. A nevelésszociológiai művek iránti érdeklődést nagyon elősegítette az, hogy olyan részletkérdésekben nyújtottak ismereteket, amelyek közel álltak az oktatás és nevelés gyakorlatához, s így értelmezésük és felhasználásuk is a feltárt elméleti tételek, összefüggések igazságának meggyőződésével kapcsolódtak össze. E részletkérdések, az iskolai oktató-nevelő munka gyakorlati problémáinak szociológiai kutatása sokat segített a nevelésszociológia gyors elterjedésében és a további érdeklődés fokozódásában. Sajátos problémát jelentett azonban az, hogy e részletkérdések vizsgálatát nem előzte meg a nevelésszociológia tu-

dományos rendszerének kidolgozása és megismertetése. Ez annál inkább is szükséges lett volna, mivel működő pedagógusaink egyetlen képző intézményben sem részesültek a felszabadulás óta szociológiai oktatásban. Ez azzal a következménnyel járt, hogy egyrészt a nevelésszociológiai művek olvasója nem tudta a részletproblémát vizsgáló tanulmányok megállapításait egy szociológiai rendszerbe beépíteni, másrészt – amennyiben kedvet kapott saját pedagógiai tevékenységének szociológiai megközelítéséhez – nevelésszociológiai „iskolázatlansága” miatt vagy nem tudott ahhoz szakszerűen hozzáférni, vagy pedig tudományosan nem helyes úton indult el, s nem helyes kutatási módszereket használt. Nagyon hiányzott tehát a pedagógiai szakirodalomból egy olyan könyv, amelyik rendszerezett formában ismerteti a nevelésszociológiai alapfogalmakat, tételeket.

Kozma Tamás könyve ezért tölt be jelentős helyet pedagógiai könyvkiadásunk sorában. Megjelentetése szükséges volt azért, hogy az eddigi kutatások alapján egységes rendszerbe illessze a vizsgálatok eredményeit, másrészt, hogy a további kutatások számára éppen e rendszer megismertetésével segítséget nyújtson. Első pillanatra a könyv éppen rendszerező jellege miatt nyilván kevésbé „olvasmányos”, mint a részletproblémákat vizsgáló tanulmányok. A szerző az egyes fejezeteknél talán nagyon mértéktartóan ismertet konkrét kutatási eredményeket. Úgy gondolom, hogy éppen gyakorlati hasznosságánál fogva nem ártott volna több kutatási eredménnyel gazdagítani a könyv elméleti anyagát.

A könyv gyakorlati jelentőségét a nagyon áttekinthető rendszere mellett a nevelésszociológiai terminológia egységes használata is emeli.

A könyv a bevezetésen kívül négy fő fejezetre tagolódik.

A bevezetésben a szerző a nevelésszociológia fogalmának többféle értelmezését ismerteti. E látszólag nagyon elméleti kérdés mögött fontos gyakorlati szempont húzódik meg. Nem mindegy ugyanis, hogy a nevelésszociológia milyen megközelítést fogadjuk el, hiszen ettől nagymértékben függ egyrészt a kutatási metodika, másrészt a feltárt pedagógiai jelenségek értelmezése s gyakorlati következményeinek levonása. A különböző elméleti megközelítések elemzése után megállapítja: „Fölfogásunk szerint a nevelésszociológia – mint szakszociológia – a szocializációs folyamat társadalmi feltételeit nyomozza.” Ebből következik, hogy a „nevelésszociológia tulajdonképpen vizsgálati tárgya – mégpedig szociológiai szempontok szerint és eszközökkel – az a társadalmi környezet, amelynek az egyén a tagjává válik”. A nevelésszociológiának ez az egyszerű, világos megfogalmazása sok félreértést küszöbölhet ki, s egyben sok segítséget adhat a nevelésszociológiai gyakorlati felhasználását érdeklők számára.

A könyv négy fejezete közül az első és a negyedik egységes keretbe foglalja a második és harmadik fejezet problémakörét.

A szerző az első fejezetben („A nevelés mint bevezetés a társadalomba”) a nevelésszociológiai problémákat nagyon széles alapokra építi. Kiinduló fogalomként a kultúra lényegét vizsgálja szoros összefüggésben a társadalommal. A kultúra mellett a társadalmi élet két másik fogalmát veszi elemzés alá: a szocializációt és a társadalmi szerepek elméletét. Ennek megfelelően az első fejezet egyes szakaszaiban kitér a társadalmi viszonyok, struktúra és folyamat elemzésére és azok összefüggésére a kultúrával; a szociális személyiség értelmezésére és a szocializációs folyamatra ismét a kultúra személyiségformáló hatását kiemelve; s végül a társadalmi szerepek vizsgálatára: a szereptanulás tartalmára, módjaira és a szerepkonfliktusra.

A fenti kérdések összefüggéseinek feltárása után a második fejezet („A nevelés társadalmi tényezői”) a nevelésszociológia egyes részterületeit vizsgálja. A nevelés tényezőit a következő felsorolásban adja: a család; a kortársak; a környék; az első munkahely; az ifjúsági mozgalom; a tömegkommunikáció. A felsorolás tehát eléggé differenciált. Mindegyik tényezőt tömören jellemzi mint a nevelés szociológiai hatásrendszerét. Nyilvánvaló azonban, hogy ezek a tényezők nemcsak egymás mellett és egymás után, hanem együttesen, azonos időpontban fejtik ki nevelő, személyiségformáló hatásukat. Természetes, hogy ez az első könyv; amelyik hazánkban először próbálkozik meg a nevelésszociológiai alapfogalmak, tételek rendszerezésével, nem törekedhet teljességre. Ezért érthető, hogy a felsorolt tényezőket nem teljességükben igyekszik feltárni. Az első munkahellyel kapcsolatban pl. a szerző maga is kiemeli, hogy – több elfogadható indokból – alaposabban az üzemszociológia oldaláról közelíti meg a kérdést. Ez a felfogás a gyakorlat szempontjából is hasznosabb, mintha általánosabb elméleti kérdéseket tárgyalna.

A könyv harmadik fejezete („Az iskola mint társadalmi szervezet”) külön kiemeli a nevelés társadalmi tényezői közül az iskolát. Az eljárás helyes, mivel így módjában van a szerzőnek az iskolát mint szociológiai tényezőt alaposabban is megvizsgálni. A fejezet első szakaszában elméleti alapvetésül a társadalmi szervezet néhány kérdését ismerteti: a társadalmi szervezetek történeti megjelenési formáit, a szervezetek jellemzőit és típusait, valamint szól a szervezelmélet, szervezetkutatás, szervezetfejlesztés elméletéről is. Ezek után az iskolát két szociológiai oldalról vizsgálja: az iskolát mint szervezetet és az iskola funkcióit. A könyvnek ez a két szakasza tűnik leggyakorlatibbnak, mivel a pedagógusok munkájának színterét, az iskolát veszi szociológiai vizsgálat alá. E két problémakörben komplex módon tárja fel az iskola társadalmában jelentkező és érvényesülő hatásokat és e hatások irányításának tudományos elméletét. Lényeges az, hogy a szerző könyvének ebben a részében is – a nálunk eléggé elterjedten értelmezett módon – szociológiakusan jár el,

vagyis feltárja iskolai oktató-nevelő munkánk meglévő problémáit. Megállapítja pl. (190. old): „... az iskola nem egészen azokat a funkciókat tölti be, mint amelyeket neki tulajdonítunk (hivatalos funkciók). Az iskola a hivatalos funkcionál többlet is, kevesebbet is teljesít. Kevesebbet: amennyiben a hivatalos funkcióit nem teljesen látja el, hanem kisebb-nagyobb mértékben. Többet: amennyiben olyan funkciókat is ellát, amelyeket eredetileg nem írtunk elő neki.” E megállapítás igazságát és az ebből következő oktatási-nevelési hatásokat, problémákat minden pedagógus átéli.

A könyv befejező, negyedik fejezete („Oktatásügy és társadalom”) ismét a nagy összefüggések kialakításához szükséges keretet adja meg. A fejezet egyes témakörei (az oktatásügy mint szervezetrendszer; az emberi erőforrás fejlesztése; a tudás társadalmi elosztása; az oktatásügy szervezeti folyamatainak társadalmi kötöttsége) lehetővé teszik azt, hogy a nevelés előbb tárgyalta tényezőit egy teljesebb szervezeti keretben helyezzük el. A nevelés egyes tényezőinek hatása csak akkor érthető meg, ha azokat az oktatásügy és a társadalom összefüggéseiben látjuk. E fejezeten belül természetesen legnagyobb érdeklődést válthat ki az a kérdés, amelyek köré a szociológiai problémákat általában leszűkítjük: az oktatás, nevelés gazdasági bázisának, feltételeinek biztosítása. Nagy mértékben segíthet az oktató-nevelő munka színvonalának fokozásában az, ha az iskolai munkát oktatásgazdaságtani oldalról is figyelembe vesszük, és azt vizsgáljuk, hogy egyrészt mennyibe kerül az oktatás, másrészt, hogy az oktatás mennyire gazdaságos. Ebben az összefüggésben válik szociológiai szempontból is fontossá a tehetséges tanulók kiválasztása, segítése. Nem elhanyagolható nevelésszociológiai kérdés a tudás társadalmi meghatározottsága és az elsajátítandó ismeretanyag iskolarendszeri elemzése sem.

Túlzás nélkül javasolhatjuk, hogy Kozma Tamás könyvét minden pedagógusnak érdemes lenne elolvasni. A könyv elolvasása után minden bizonnyal az az érzés töltene el az olvasót, hogy sokat tanult belőle, szemléletmódja fejlődött, és az iskolai munkában is jól tudja majd használni. A továbbképzések és önképzések számára feltétlenül felhasználandó könyvként ajánljuk Kozma Tamás könyvét.

Tankönyvkiadó, 1977.

Dr. Bereczki Sándor

Wacha Imre:

BESZÉLGESSÜNK A BESZÉDRŐL!

A neves nyelv- és beszédművelő jelentős tapasztalati és kísérleti anyag birtokában és az elhivatottság jegyében hívja fel olvasói figyelmét a közlés, a beszéd *felelősségére*.